

АНАЛІЗ СТАНУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Ковальчук Н.О., Побіжан Т.А.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що основні засоби є невід'ємною і особливо важливою частиною будь-якого підприємства, без яких неможливо здійснення господарської діяльності. Аналізуючи, систематизуючи і узагальнюючи наукові праці багатьох учених та нормативно-правові акти, було розглянуто сутність основних засобів. Дана оцінка забезпеченості промислових організацій України основними засобами. Встановлено, що оцінювання технічного стану основних засобів є необхідною умовою для розробки заходів щодо оновлення основних засобів. Виявлено негативні тенденції зростання зносу основних засобів та низку проблем пов'язаних із їх оновленням, спричинену в першу чергу нестачею інвестицій. Запропоновано перелік заходів щодо покращення ефективності використання основних засобів, а саме: щодо їх оновлення, модернізації та виявлення резервів.

Ключові слова: основні засоби, матеріальні активи, засоби праці, ефективність використання основних засобів, первісна вартість, знос.

Постановка проблеми. Ефективність функціонування економіки в значній мірі визначається станом її основних засобів, які характеризують виробничі можливості галузей економіки, визначають темпи та масштаби її розвитку. У сучасних умовах діяльності промислових підприємств стає актуальним дослідження проблем аналізу відтворення основних засобів, ефективності їх використання в умовах реалізації інвестиційних проектів, а також визначення напрямів активізації інвестиційної діяльності. Вирішує дані проблеми комплексний аналіз відтворення основних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії та практики аналізу основних засобів підприємства внесли відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких Ю.А. Бабаєв, Н.Д. Баняк, А.Б. Борисов, Ф.Ф. Бутинець, М.Я. Дем'яненко, Н.В. Кружельний, А.В. Щербина.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику

кількість наукових робіт та певні практичні досягнення, остаточно не знайдено ефективних шляхів вирішення проблеми формування основних засобів та управління ними на промислових підприємствах. Недостатньо вивченими залишаються питання теоретико-методичного характеру, пов'язані зі своєчасним оновленням основних засобів, оптимізацією їх структури відповідно до вимог технологічного процесу, організацією їх ефективного використання для забезпечення динамічного та інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

Мета статті. Підвищення ефективності використання основних засобів є запорукою збільшення вироблення продукції, що в кінцевому підсумку веде до збільшення доходів та підвищення рівня рентабельності підприємства. Метою статті є визначення напрямів підвищення ефективності використання основних виробничих засобів та методичних підходів до оптимізації їх структури для зростання ресурсного потенціалу та зміцнення фінансової стійкості.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки однією з умов ефективного функціонування підприємств є їх забезпеченість основними засобами. Оскільки саме основні засоби є тією рушійною силою за допомогою якої починає функціонувати підприємство, а в подальшому – розширювати свою діяльність. На даний момент в економічній літературі поняття «основні засоби» має широку базу трактувань та визначень. Тому доцільно провести дослідження даного поняття згідно двох напрямків: згідно вимог нормативно-правової бази та за науковими підходами, які визначають суть «основних засобів».

Основними нормативними актами, що регулюють облік основних засобів в Україні є: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» та Податковий кодекс України. Оскільки все більше суб'єктів господарювання бажає перейти на міжнародні стандарти ведення обліку варто також проаналізувати сутність основних засобів і за міжнародним законодав-

ством, підходи до трактування яких представлені в табл. 1.1.

Отже, відповідно до методологічних засад формування облікової інформації щодо основних засобів, слід виокремити такі умови їх ідентифікації, як належність до матеріальних активів, функціональний зв'язок з виробничим процесом, зношування, використання для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, строк корисного використання більше одного року або операційного циклу, збереження натуральної форми.

Розглянемо трактування терміну «основні засоби» серед праць багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, систематизація поглядів яких наведена в табл. 1.2.

На основі проведеного аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що більшість авторів під визначенням «основні засоби» розуміють матеріальні активи. Деякі з авторів зазначають, що «основні засоби» є засобами праці, які

Таблиця 1.1

Сутність поняття «основні засоби» згідно нормативно-правових актів

Нормативний документ	Визначення основних засобів
П(С)БО 7 «Основні засоби» [1]	Матеріальні активи, які підприємство/установа утримує з метою використання їх у процесі виробництва/діяльності або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).
МСБО 16 «Основні засоби» [2]	Матеріальні об'єкти, які утримують для використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг, для надання в оренду іншим або для адміністративних цілей та використовуватимуть, за очікуванням, протягом більше одного звітного періоду.
Податковий кодекс України [3]	Матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 6000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Таблиця 1.2

Економічні підходи до визначення сутності поняття «основні засоби»

Автор підходу	Визначення
Бабасєв Ю.А. [5]	Основні засоби – це частина майна, використовувана як засоби праці при виробництві продукції, виконанні робіт або наданні послуг або для управління організацією протягом періоду, що перевищує 12 місяців, або звичайний операційний цикл, якщо він перевищує 12 місяців.
Баняк Н.Д. [6]	Основні засоби – засоби праці, що є матеріально-речовими елементами, грошовим вираженням яких є основні виробничі і невиробничі фонди.
Борисов А.Б. [7, с. 487]	Основні засоби – засоби праці виробничого та невиробничого призначення. Характерною особливістю основних засобів є участь в процесі виробництва тривалий час, протягом багатьох циклів, при збереженні основних властивостей і первинної форми, при цьому поступово зношування і їх вартість переноситься на продукцію, що виготовляється.
Бутинець Ф.Ф. [8, с. 125]	Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року.
Дем'яненко М.Я. [10]	Основні засоби – це термін бухгалтерського обліку, синонім економічного поняття «необоротні матеріальні активи» (засоби виробництва, матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі діяльності або для здійснення адміністративних і соціальних функцій, що використовуються протягом тривалого періоду і поступово переносять свою вартість на продукцію у міру зношення); матеріальні цінності (виробничі майно), що споживається у виробничому процесі, тобто фізичний капітал.
Кужельний Н.В.	Основні засоби – сукупність матеріально-суттєвих цінностей, діючих в натуральній формі і протягом як матеріального виробництва, так і в невиробничій сфері.
Щербина А.В.	Основні засоби – це матеріальні активи, що функціонують в натуральній формі як у виробничій сфері, так і в невиробничій протягом довгого часу (більш за один рік).

використовуються у виробництві протягом тривалого часу. Дуже важливим доповненням є те, що основні засоби повністю і багаторазово беруть участь у процесі виробництва та переносять свою вартість на готову продукцію частинами, по мірі зносу.

Можна дійти висновку, що «основні засоби» – це матеріальні активи, придатні для використання в процесі діяльності суб'єкта підприємства, які втрачають свою вартість частково, шляхом перенесення її на знов створений продукт, очікуваний термін використання яких більше одного року.

Ефективність використання основних засобів є однією із найбільш важливих дослідницьких ланок на підприємствах. Відтворення основних виробничих засобів розглядається, як процес безперервного їх поновлення [12].

На сьогодні в Україні склалася несприятлива ситуація щодо забезпеченості та ефективності використання основних засобів. Насамперед, це пов'язано з високим ступенем зношеності виробничих засобів, що обумовлює нагальну потребу у заміні та модернізації наявного парку засобів виробництва (табл. 1.3).

Таблиця 1.3
Вартість основних засобів підприємств України за 2010–2016 роки

Роки	Первісна вартість	Залишкова вартість	Ступінь зносу, %
2010	6 648 861	1 731 296	74,9
2011	7 396 952	1 780 059	75,9
2012	9 148 017	2 135 987	76,7
2013	10 401 324	2 356 962	77,3
2014	13 752 117	2 274 922	83,5
2015	7 641 357	3 047 839	60,1
2016	8 177 408	3 428 908	58,1

Здійснюючи аналіз основних засобів за 2010–2016 роки, потрібно зазначити, що розмір первісної вартості зростав з 2010 року до 2014 року та збільшився на 7 103 256 млн. грн., проте дана позитивна тенденція дещо змінилася до 2016 року: у 2015 році первісна вартість зменшилась на 6 110 760 млн. грн. (або на 44,4%) та у 2016 році збільшилась на 536 051 млн. грн. Показник ступеня зносу збільшувався до 2014 року, що є негативним чинником у діяльності підприємств, проте вже протягом 2015–2016 років зменшується на 23,4% та 2% відповідно.

Однак реальна ситуація така, що через інфляцію та падіння курсу національної валюти вартість нового обладнання набагато вище первісної вартості аналогічного експлуатованого устаткування.

Основні засоби відіграють вирішальну роль у виробничій діяльності промислових підприємств. Забезпеченість промислових підприємств основними засобами виробництва є важливим фактором, від якого залежать якість, повнота та своєчасність виконання робіт, обсяг виробництва продукції і фінансовий стан підприємства в цілому. Тому актуальним стає дослідження стану відтворювального процесу на промислових підприємствах [9, с. 174].

Аналіз наявності та стану основних засобів за 2014–2016 роки за даними Державної служби статистики [4], зображений на рис. 1.1, де зменшення зносу основних засобів спостерігається лише в постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря на 939 500 млн. грн. або на 54,1%. Іншим видам промисловості притаманна тенденція до збільшення зносу основних засобів.

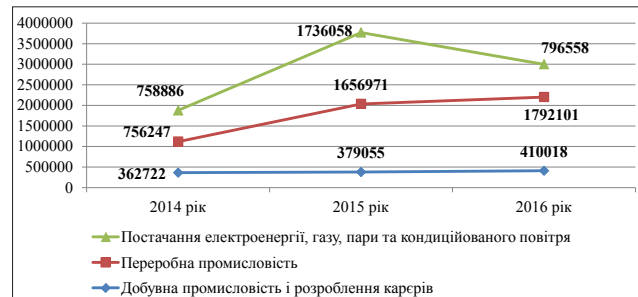

Рис. 1.1. Наявність і стан основних засобів промислових підприємств України за 2014–2016 роки

Через значне зношення основних засобів посилюється технічна та технологічна відсталість підприємств. Відтворення основних засобів на підприємствах може відбуватися за рахунок валових капітальних інвестицій, які будуть спрямовані на створення, придбання, відновлення та поліпшення основних засобів [11, с. 175].

Шляхи поліпшення використання основних засобів можуть бути представлені різним чином [13, с. 50]. Одним з варіантів системи шляхів і відповідних резервів підвищення ефективності використання основних засобів є наступна їх класифікація:

1) резерви поліпшення екстенсивного використання основних засобів або шляху збільшення часу роботи обладнання:

- прискорення введення в дію;
- скорочення та ліквідація внутрішньозмінних простоїв за рахунок сучасного і якісного забезпечення робочих місць сировиною, матеріалами, енергією, паливом, інструментом, оснащенням, робочою документацією, належного ремонтного обслуговування і т.д.;
- збільшення міжремонтних періодів і скорочення часу ремонтів;
- планування і забезпечення більш повного завантаження устаткування;
- підвищення коефіцієнта змінності;
- вдосконалення організації виробництва і праці [14];

2) резерви поліпшення інтенсивного використання обладнання або підвищення ступеня його завантаження в одиницю часу:

- встановлення оптимального режиму роботи обладнання;
- підвищення продуктивності праці на робочих місцях за рахунок застосування технологічної оснастки і спеціальних інструментів, вдосконалення технологічних процесів (підвищення рівня технологічності);
- підвищення рівня механізації та автоматизації виробництва, у тому числі допоміжних та обслуговуючих процесів;
- поліпшення якості підготовки сировини і матеріалів до процесу виробництва;

- підвищення кваліфікації робітників і освоєння ними передових методів праці;
- підвищення рівня спеціалізації і концентрації при формуванні технологічних процесів;
- модернізація обладнання;
- 3) удосконалення структури основних засобів:
 - збільшення питомої ваги активної частини основних засобів;
 - зменшення частки нестановленого обладнання;
 - придбання високопродуктивних машин і устаткування, своєчасне їх оновлення;
 - забезпечення пропорційності між цехами і ділянками;
 - зменшення невикористовуваних і зайвих основних засобів за рахунок їх реалізації або здачі в оренду.

Висновки і пропозиції. Ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження можна зробити висновок, що основні виробничі засоби

підприємства використовуються не достатньо ефективно. Подальшого підвищення ефективності їх використання можливо досягти інтенсивним шляхом, а саме:

- проведенням заміни частини застарілих технологій на нові, комп'ютеризовані технології, які будуть сприяти прискоренню виробництва та підвищенню продуктивності праці;
- проведенням реконструкції тих виробничих дільниць і обладнання, які є «вузькими місцями», тобто стримують можливості збільшення обсягів виробництва;
- організацією навчання та перепідготовки інженерно-технічних працівників та основних виробничих робітників, які будуть відповідати за впровадження нового прогресивного обладнання та працювати на ньому.

Покращення стану основних засобів можливе тільки завдяки оновленню та проведенню техніко-технологічної інноваційної модернізації.

Список літератури:

1. Основні засоби: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. за № 92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-00>
2. Основні засоби: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua
3. Податковий кодекс України / Верховна Рада України; Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Бабаєв Ю. А. Теорія бухгалтерського обліку / Ю. А. Бабаєв. – К.: Вища школа, 2007. – 692 с.
6. Бабяк Н. Д. Амортизаційна політика підприємства на сучасному етапі реформування економіки України / Н. Д. Бабяк // Теорія і практика перебудови економіки. 2001. – С. 61–64.
7. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 1999. – 894 с.
8. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський словник / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир: ПП «Рута», 2001. – 224 с.
9. Гречко С. М. Місце економічного аналізу основних засобів в системі управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2012_3/13.pdf
10. Дем'яненко М. Я. Фінансовий словник-довідник / [Дем'яненко М. Я., Лузан Ю. Я., Саблук П. Т. та ін.]; за ред. М. Я. Дем'яненко. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
11. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: підручник / за ред. С. Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2008. – 528 с.
12. Ковальчук І. В. Економіка підприємства: навч. посіб. / І. В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – 680 с.
13. Шем'якіна Н. В. Амортизація основних засобів: проблеми та методи вирішення: монографія / Н. В. Шем'якіна. – Донецьк: Ін-т економіки пром-сті, 2009. – 98 с.
14. Федаш Г. В. Формування стратегії відтворення основних виробничих фондів підприємства / Г. В. Федаш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_SND_2007/Economics/19243.doc.htm

Ковальчук Н.А., Побижан Т.А.

Черновицький національний університет імені Юрія Федьковича

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Аннотация

Актуальность темы исследования обусловлена тем, что основные средства являются неотъемлемой и особенно важной частью любого предприятия, без которых невозможно осуществление хозяйственной деятельности. Анализируя, систематизируя и обобщая научные труды многих ученых и нормативно-правовые акты, были рассмотрены сущность основных средств. Данная оценка обеспеченности промышленных организаций Украины основными средствами. Установлено, что оценка технического состояния основных средств является необходимым условием для разработки мероприятий по обновлению основных средств. Выявлены негативные тенденции роста износа основных средств и ряд проблем, связанных с их обновлением, вызванную в первую очередь нехваткой инвестиций. Предложен перечень мероприятий по улучшению эффективности использования основных средств, а именно: по их обновлению, модернизации и выявления резервов.

Ключевые слова: основные средства, материальные активы, средства труда, эффективность использования основных средств, первоначальная стоимость, износ.

Kovalchuk N.O., Pobizhan T.A.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ANALYSIS OF THE SITUATION OF THE MAIN PROPERTIES ON ENTERPRISES OF UKRAINE

Summary

The urgency of the research topic is due to the fact that fixed assets are an integral and especially important part of any enterprise, without which it is impossible to carry out economic activity. Analyzing, systematizing and generalizing the scientific works of many scholars and legal acts, the essence of fixed assets was considered. Given the evaluation of provision of the industrial organization in Ukraine with fixed assets. It is established that the evaluation of technical condition of fixed assets is a necessary condition for the development of measures to renovate the fixed assets. Identified negative tendencies of growth of depreciation of fixed assets, and a number of problems related to their renewal, caused primarily by a lack of investment. Proposed a list of measures to improve efficiency in the use of fixed assets, namely, about their renovation, modernization and revealing of reserves.

Keywords: fixed assets, tangible assets, means of labor, efficiency of the use of fixed assets, initial cost, wear.